

ՄԱՀԱԽՈՍԱԿԱՆ

ԷԴՎԱՐԴ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

2019 թ. նոյեմբերի 30-ին կյանքից հեռացավ Մատենադարանի երկարամյա աշխատակից, 1997-2019 թթ. «Միջնադարյան սկզբնաղբյուրների ուսումնասիրման» բաժնի վարիչ, պատմական գիտությունների թեկնածու էդվարդ Բաղդասարյանը:

Էդվարդ Բաղդասարյանը ծնվել է 1933 թ. մայիսի 25-ին Երևանում՝ զինվորականի ընտանիքում: 1953-1958 թթ. սովորել է Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետում: 1960 թվականից աշխատել է Մաշտոցյան Մատենադարանում, նախ՝ որպես լաբորանտ, ապա՝ գրադարանավար, այնու-

հետև՝ կրտսեր գիտաշխատող, իսկ 1974 թ.՝ ավագ գիտաշխատող: 1997-2019 թթ. ղեկավարել է Մատենադարանի «Միջնադարյան սկզբնաղբյուրների ուսումնասիրման» բաժինը: Դասավանդել է Երևանի պետական համալսարանում:

1970 թ. պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն՝ նվիրված XIII դարի ականավոր մատենագիր Հովհաննես Երզնկացուն և նրա խրատական արձակին: Նշանակալի է էդվարդ Բաղդասարյանի վաստակը Երզնկացու մատենագրական ժառանգության համակողմանի քննության ու գիտական հրատարակման գործում, որի առհավատչյան նրա հեղինակած կոթողային աշխատություններն են: Սերն առ Հովհաննես Երզնկացին և նրա ստեղծագործությունը մեծապես պայմանավորված էր ինչպես մայրական գծով արմատներով՝ Երզնկայից սերած լինելու հանգամանքով, այնպես էլ այդ ընտանիքի մյուս նշանավոր ներկայացուցիչ՝ Արմենուհի Տեր-Սրապյան Երզնկացու (էդվարդ Բաղդասարյանի մորաքրոջ) գիտական հետաքրքրությունների շրջանակով ու էդվարդ Բաղդասարյանի վրա նրա ունեցած բարերար ազդեցությամբ: Արմենուհի Տեր-Սրապյանի աշխատասիրությամբ

երզնկացու չափածոյի լույսընծայումը 1958 թ. լայն դուռ բացեց մատենագրի գրական ժառանգության ուսումնասիրության ուղղությամբ՝ շարժելով շատ հետազոտողների հետաքրքրությունը:

Գաղտնիք չէ, որ խորհրդային տարիները, այդ թվում՝ 1960-ականներն ամենևին նպաստավոր չէին կրոնական բնույթի թեմաների ուսումնասիրման համար: Հակառակ բոլոր դժվարություններին ու արգելքներին՝ մատենագրության գիտնական որոնք թվում նաև էդվարդ Բաղդասարյանը, տնօրեն, վաստակաշատ գիտնական Լևոն Խաչիկյանի ղեկավարությամբ ձեռնամուխ եղան հայ հոգևոր-եկեղեցական մատենագրությունը հետազոտելուն ու գիտական շրջանառության մեջ դնելուն: Այս բնագավառում, հիրավի, մեծարժեք է Բաղդասարյանի «Հովհաննես Երզնկացին և նրա խրատական արձակը» (Երևան, 1977) աշխատությունը, որում հրատարակվեցին մատենագրի՝ խրատական ժանրի բնագրերը: Նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ այս աշխատությունն, ըստ ամենայնի, առաջինն էր խրատական բնույթի երկերի հետազոտման ոլորտում, հեղինակն այն օժտել է ընդարձակ առաջաբան-ուսումնասիրությամբ՝ համակողմանի ներկայացնելով գրական այդ ժանրի առանձնահատկությունները՝ ձևավորման ակունքները, բնույթը և այլն:

Խրատական արձակի ուսումնասիրման բնագավառում ամբարած հարուստ գիտելիքը էդվարդ Բաղդասարյանը ծառայեցրեց այդ ժանրի մեկ այլ կոթողային աշխատության՝ XII դարի նշանավոր մատենագիր, Ամենայն հայոց կաթողիկոս Ներսես Դ Շնորհալու «Թուղթ ընդհանրական»-ի գիտական հրատարակությանը¹: Այս հրատարակությունը նա նույնպես հարստացրել է շահեկան առաջաբանով, որտեղ պատմաբանին բնորոշ հմտությամբ վերհանել է այն միջավայրը, իրապայմանները (ինչպես հոգևոր-եկեղեցական, այնպես էլ քաղաքական), որոնցում ծնվել է այդ երկը: Միանգամայն իրավացի է գիտնականը՝ նշելով, որ «Ընդհանրական թուղթը» մեծ ազդեցություն է ունեցել նույն ժանրի՝ հետագա ստեղծագործությունների, այդ թվում՝ Երզնկացու խրատական արձակի վրա:

Երզնկացիագիտության մեջ էդվարդ Բաղդասարյանի արձանագրած առաջին հաջողությունները նրա առջև բացեցին բազմաժանր մատենագրի գրական ժառանգության հարուստ շտեմարանի դռները, որի ամբողջական ուսումնասիրումն ու հրատարակումը դարձան ինչպես նրա, այնպես էլ այդ գործում նրա մշտական ուղեկից Արմենուհի Տեր-Սրապյանի գլխավոր նպատակը:

Անվանի Երզնկացիագետների նվիրական ցանկությունը՝ մատենագրի 750-ամյակի նշումը 1983 թ., որը պետք է նշանավորվեր նրա անտիպ բնագրերի լույսընծայմամբ, ցավոք, չիրականացավ: Այդ առումով նպաստավոր չէին նաև 1990-ական թվականները, վրա հասած դժվարությունները, ինչպես նշում է

¹ Ներսես Շնորհալի, Թուղթ ընդհանրական, աշխատասիրությամբ է. Մ. Բաղդասարյանի, Երևան, 1995:

Բաղդասարյանը, «ի չիք դարձրին վերոհիշյալ բնագրերի հրատարակությունը», թեև, ինչպես հաջորդիվ հայտնում է նա, «Արմենուհի Տեր-Սրապյանի և մեր ջանքերով գրեթե ամբողջությամբ պատրաստված էին հրատարակվելիք երկերի համեմատական բնագրերի նախնական տարբերակները»²: Դժբախտաբար, Արմենուհի Տեր-Սրապյանը 2000 թ. մահացավ՝ ականատես չլինելով այդ բնագրերի ամբողջական լույսընծայմանը, որն իրեն բնորոշ պատվախնդրությամբ ավարտին հասցրեց էդվարդ Բաղդասարյանը 2013 թ.³ Ի հիշատակ երգնկացու ժառանգության անխոնջ նվիրյալի:

Երգնկացու մատենագրության առաջին հատորի հրատարակումից հետո էդվարդ Բաղդասարյանը նոր եռանդով լծվեց երկրորդի պատրաստմանը, ի մի հավաքելով այն բնագրերը, որոնք պետք է ընդգրկվեին նրանում, սակայն ծանր հիվանդությունը (2015 թ.), ցավոք, անհաղթահարելի խոչընդոտ դարձավ այդ ճանապարհին: Մատենագրանցիներին նվիրական պարտքն է այդ հատորի հրատարակումը՝ որպես յուրօրինակ հուշակոթող լուսահոգի գիտնականի խնկելի հիշատակին:

Էդուարդ Բաղդասարյանի ուսումնասիրություններն ու հրատարակած աղբյուրները «մատնում» են նրա սերն առ Կիլիկյան Հայաստանը⁴: Անվերապահ պաշտպանում էր այն տեսակետը, որ Լևոն Ա Ռուբինյան իշխանը (1129-1137), որն, ըստ բյուզանդացի հեղինակ Միքայել Իտալիկոսի, իրեն թագավոր էր կոչել, եղել է Կիլիկյան Հայաստանի առաջին արքան: Առանձնակի ոգևորված էր երգնկացու այն ճառից, որը մատենագիրը գրել էր Հեթում և Թորոս արքայազների՝ «ձիաւորական» (ասպետական) աստիճան ստանալու առթիվ: Այդ ճառի հիման վրա նա խիստ շահեկան ուսումնասիրություն հեղինակեց Կիլիկիայի գինվորականության, մասնավորապես ասպետական կազմակերպության մասին⁴:

Էդվարդ Բաղդասարյանը ոչ միայն հմուտ միջնադարագետ էր, Հովհաննես Երգնկացու մատենագրության հրաշալի գիտակ, այլ նաև անսահման հայրենանվեր անձ: Նա Մաշտոցյան Մատենադարանի վաթսունամյա պատմության ամենօրյա ուղեկիցն էր, նրա կերտողն ու վկան:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի:

Վահե Թորոսյան

² **Յովհաննէս Երգնկացի**, *Մատենագրութիւն*, Բ. Ա., Ճառեր և քարոզներ, բնագրերը հրատարակության պատրաստեցին Արմենուհի Երգնկացի-Տեր-Սրապյանը և էդվարդ Բաղդասարյանը, ներածականներ էդվարդ Բաղդասարյանի, Երևան, 2013, էջ 9:

³ **Է. Բաղդասարյան**, «Գևորգ Սկևռացու «Վարբը»», *ԲՄ* № 7, 1964, էջ 400-435. «Կիլիկեան հայկական պետութեան սկզբնաւորումը (Պատմական ակնարկ)», Հասկ հայագիտական տարեգիրք, 2007-2008, Անթիլիաս, 2009, էջ 21-30:

⁴ **Է. Բաղդասարյան**, «Հովհաննէս Երգնկացիի Կիլիկիայի գինվորական կազմակերպությունների մասին», *ԲՄ* № 16, 1994, էջ 44-57: